

Laurie Vedder

Laurie Vedder is onderwijsonderzoeker bij de Inspectie van het Onderwijs

E-mail: kader@owinsp.nl

Een nieuw kader voor effectief toezicht voor beter onderwijs

Onderbouwd toezicht: waar wet, werkveld en wetenschap elkaar vinden

Vanaf 2027 werkt de Inspectie voor het Onderwijs met een nieuw onderzoekskader. In drie artikelen neemt Laurie Vedder de lezers mee in het ontwikkelproces. In dit tweede artikel bespreekt ze waarom het nodig is om een nieuw kader te ontwikkelen.

Om een beeld te schetsen van wat dit nieuwe kader betekent, of zou kunnen betekenen, voor het afnemend veld bevat elk artikel een interview door DNMonline-redacteur Paul Stolwijk met een schoolleider of -bestuurder. Deze keer is dat Leendert van Wezel, voorzitter college van bestuur van Scholengroep Driestar - Wartburg.

In het eerste artikel van deze reeks vertelden strategisch adviseurs Nienke Moolenaar en Mariëlle Klerks waarom we ons onderzoekskader herijken. De doelen zijn helder: meer duidelijkheid, herkenbaarheid en een stimulerende dialoog. Maar hoe wordt zo'n kader concreet onderbouwd? Waarop baseren we de keuzes voor de standaarden en kwaliteitsaspecten waarmee we scholen en besturen beoordelen?

Het antwoord ligt in drie pijlers, de 3 w's. De belangrijkste is de wet: de wet bepaalt aan welke minimum-eisen het onderwijs moet voldoen. Het werkveld laat zien hoe onderwijskwaliteit eruit ziet in de praktijk, en de wetenschap laat zien welke aspecten van onderwijskwaliteit belangrijk zijn. Dit is evidence-informed toezicht: niet dat één bron de doorslag geeft, maar dat

meerdere bronnen worden gebruikt, kritisch gewogen en zorgvuldig gecombineerd. In dit tweede artikel laten we zien hoe de drie pijlers vorm krijgen en elkaar versterken bij de totstandkoming van het onderzoekskader. Voor dit artikel spraken we met onderzoekers die nauw betrokken zijn bij de onderbouwing van het nieuwe kader. Nikki Kroeze en Laurie Vedder werken aan de werkveld- en wetenschappelijke onderbouwing. Merlijn Rikken werkt aan de wetenschappelijke onderbouwing.

De wet als fundament

Alle wettelijke bepalingen van de WPO, WVO, WEC en WEB zijn opnieuw tegen het licht gehouden. Dat waren er alleen al 1444 voor de WPO! Eén voor één zijn ze beoordeeld op relevantie voor het nieuwe onderzoekskader. Geen artikel overgeslagen, geen

detail gemist. Die grondigheid was nodig, want het nieuwe kader verdient een stevig en actueel juridisch fundament.

Onze wettelijke opdracht is helder, we zien toe op de naleving van onderwijswet- en regelgeving. Maar niet elke wettelijke bepaling hoort in het onderzoekskader thuis. Om te bepalen wat wel een plek in het onderzoekskader verdient, hanteren we drie criteria. Ten eerste: bevat de wettelijke bepaling een deugdelijkheidseis? Dat is een objectiveerbare, minimale kwaliteitsnorm die noodzakelijk is voor onderwijs. Ten tweede: creëert de bepaling een norm voor scholen, opleidingen, besturen of samenwerkingsverbanden? Bepalingen voor het Rijk horen niet thuis in een kader over onderwijskwaliteit. Ten derde: heeft de bepaling betrekking op de kern van onderwijskwaliteit? Die laatste vraag is een beleidsmatige afweging, gebaseerd op onze toezichtervaring.

Het onderzoekskader is juridisch gezien een wetsinterpreterende beleidsregel. Dat betekent dat we wettelijke vereisten operationaliseren binnen de kaders van het wettelijke voorschrift en volgens de bedoeling van de wet. Die vertaling kan op verschillende manieren tot stand komen. Soms volgt een kwaliteitsaspect letterlijk uit de wettelijke bepaling. Vaker halen we het uit de parlementaire geschiedenis, waar de Memorie van

Toelichting uitlegt wat de wetgever bedoelde ten tijde van de totstandkoming van de wet. In een enkel geval wordt een kwaliteitsaspect 'vertaald' uit de wet met behulp van andere wet- en regelgeving.

En wat als een kwaliteitsaspect niet direct uit wet- en regelgeving of parlementaire geschiedenis volgt, maar we het toch belangrijk vinden om op te nemen? Soms geven het werkveld, de wetenschap of maatschappelijke ontwikkelingen aanleiding om als inspectie aandacht te vragen voor een bepaald onderwerp, bijvoorbeeld de kwaliteit van samenwerking tussen schoolbesturen en partners zoals jeugdzorg. Hierover staat echter geen norm in de wet. In dat geval is het niet de taak van de Inspectie om daar handhavend toezicht op te houden. Wel kunnen we scholen, opleidingen en besturen stimuleren om in de juiste richting te bewegen en hen te waarderen wanneer zij dat doen. Dat is de 'bevorderende taak', die de inspectie heeft van de wetgever. We maken aan scholen, opleidingen en besturen duidelijk wanneer iets echt 'moet' (om aan de wet te voldoen, onze handhavende taak) en wanneer iets beter 'kan' (onze stimulerende taak).

Het werkveld als toetssteen

Naast het wettelijke kader willen we ook luisteren naar wat er leeft in de dagelijkse praktijk van leraren,

Links zit Nikki Kroeze, rechts zit Merlijn Rikken. Nikki Kroeze werkt samen met de auteur aan de werkveld- en wetenschappelijke onderbouwing. Merlijn Rikken werkt aan de wetenschappelijke onderbouwing.

schoolleiders en bestuurders. Daarom hebben we het werkveld op verschillende manieren en momenten bevraagd om ons te inspireren voor het onderzoekskader. Het begon in 2025 met het uitzetten van een vragenlijst. Onderwijsprofessionals uit alle sectoren konden aan het onderzoek deelnemen. De vragen waren bewust open: wat vind jij belangrijk voor goed onderwijs? Waaraan kan een inspecteur kwaliteit herkennen? Geef een voorbeeld uit je eigen praktijk waar je trots op bent. “De ruim 550 antwoorden zijn geanalyseerd door een extern onderzoeksbureau, om dit zo neutraal en objectief mogelijk te maken,” zegt Nikki. Uit die analyse kwam een divers beeld naar voren: leraren schreven over duidelijke instructie en structuur, over het afstemmen van onderwijs op verschillen tussen leerlingen, over feedback en veiligheid. Maar ook over zaken die moeilijker te vangen zijn: de sfeer in de klas, het vertrouwen tussen leraar en leerling, het plezier in leren.

Naast het wettelijke kader willen we ook luisteren naar wat er leeft in de dagelijkse praktijk van leraren, schoolleiders en bestuurders.

Aanvullend kregen we in februari 2025 via het platform TeacherTapp reacties van ruim tweeduizend leraren over kenmerken van een goede les en over manieren waarop de kwaliteit van leraren kan worden beoordeeld. Uit deze bevraging kwam bijvoorbeeld naar voren dat leraren vaak elementen noemen zoals duidelijke instructie, het activeren van voorkennis, het expliciteren van lesdoelen, begeleid oefenen en formatieve feedback.

Naast deze schriftelijke input gingen we ook het verdiepende gesprek aan. “In kleinere groepen spraken onderwijsprofessionals met elkaar over de kwaliteitsgebieden uit het conceptkader,” vertelt Nikki. “Ze kregen de opdracht om abstracte begrippen te vertalen naar hun eigen praktijk. Hoe ziet ‘afstemming op verschillen

tussen leerlingen’ eruit in jouw les? En: hoe zou een inspecteur dat kunnen zien tijdens een schoolbezoek?” Die vraag leverde concrete voorbeelden op. Een leraar uit het basisonderwijs vertelde over de manier waarop zij haar les aanpast aan verschillen tussen leerlingen. Een docent uit het mbo beschreef hoe hij studenten keuzes biedt in opdrachten. Een schoolleider legde uit hoe zij in teamgesprekken doorvraagt op leerresultaten.

Parallel daaraan spraken we op verschillende momenten en plekken met onderwijsprofessionals: de kennisgroep kwaliteitszorg van de PO-Raad, schoolleiders tijdens het AVS-congres, leraren bij ResearchED, professionals uit het gespecialiseerd onderwijs tijdens het GOngres, en de werkgroep kwaliteitszorg van de MBO-Raad. Ook voegden we de stem van studenten toe, in gesprekken met JOBmbo en LAKS. Dat is een terugkerend thema. Iedereen vindt bijvoorbeeld ‘sturen op kwaliteit’ belangrijk, maar de invulling verschilt enorm. De één denkt aan heldere data-analyse, de ander aan het voeren van goede gesprekken in teams.” Die sessies waren interactief: deelnemers kregen stellingen voorgelegd en werkten in subgroepen aan gerichte vraagstukken. Ze werden uitgenodigd zich te verplaatsen in het perspectief van een inspecteur: waar zou je naar moeten kijken om een goed beeld te krijgen van de kwaliteit van onderwijs?

“We hebben al die opbrengsten systematisch geanalyseerd en thematisch geordend,” zegt Nikki. “Op dit moment werken we aan de vertaalslag: hoe maken we deze rijkdom aan praktijkvoorbeelden bruikbaar? We denken na over verschillende vormen om de informatie zowel intern als extern toegankelijk te maken. Voor inspecteurs, zodat zij tijdens schoolbezoeken kunnen herkennen hoe onderwijskwaliteit eruitziet in de woorden van de onderwijspraktijk. En voor scholen, opleidingen en besturen die willen begrijpen wat het onderzoekskader concreet van hen vraagt. Die herkenbaarheid en begrijpbaarheid staat centraal in de volgende fase van het proces.”

Wetenschap als kompas

“Wetenschap helpt ons begrijpen waarom bepaalde

aspecten van onderwijs ertoe doen,” vertelt Merlijn. “Het bevestigt of verrijkt wat we uit de wet en het werkveld leren. Daarom hebben we ook een wetenschappelijk fundament gelegd onder het nieuwe onderzoekskader.”

Om te leren wat de wetenschap zegt over onderwijskwaliteit, hebben we een wetenschappelijke studie uitgevoerd: een zogenaamde ‘systematic review’. “We hebben een overzicht gemaakt van wat de wetenschap zegt over de onderwerpen die we in het nieuwe kader willen opnemen,” legt Nikki uit. “Wat is er bekend over veiligheid op school? Of waarom is feedback belangrijk voor een goede les?”

We hebben gezocht in twee databases, ERIC en Web of Science, naar recente overzichtsstudies over onderwijskwaliteit. We selecteerden relevante studies die inzicht gaven in onderwerpen zoals pedagogisch-didactisch handelen, differentiatie, veiligheid en welzijn, en werkplekleren.

We hebben deze onderwerpen en studies vervolgens besproken met wetenschappers, om te zorgen dat

we de juiste inzichten te pakken hadden. Omdat veel van de geselecteerde wetenschappelijke studies niet in Nederland waren uitgevoerd, wilden we van de wetenschappers weten in hoeverre deze inzichten ook voor Nederland golden en of we iets over het hoofd zagen. Nederlandse klassen zijn immers kleiner, het onderwijsstelsel is anders ingericht, de cultuur verschilt. De onderzoekers hielpen ons om die vertaalslag zorgvuldig te maken.

Dit leverde ook nieuwe inzichten op: studies die onze selectie kunnen aanvullen, nuances in conclusies en aandachtspunten voor de Nederlandse context. Die input is meegenomen in de voortzetting van de literatuurreview, waar we op moment van schrijven nog hard mee bezig zijn.

Waar de drie pijlers samenkomen

De kracht zit in de combinatie, in hoe de drie bronnen elkaar versterken en aanvullen. Wetenschappelijke inzichten over wat telt in onderwijskwaliteit uit het literatuuronderzoek en de focusgroepen leveren vooral

bevestiging: wat we in het kader beschrijven sluit aan bij wat onderzoek effectief heeft aangetoond voor onderwijskwaliteit. Een leraar die duidelijke instructie geeft, een school die zicht heeft op de voortgang van leerlingen, een bestuur dat stuurt op kwaliteit - wetenschap onderbouwt waarom die aspecten ertoe doen. Tegelijkertijd toetst het werkveld of onze formuleringen kloppen met de werkelijkheid van alledag. Herkennen leraren wat we beschrijven als 'pedagogisch-didactisch handelen'? Kunnen schoolleiders zich vinden in hoe we 'sturen op kwaliteit' omschrijven? Die terugkoppeling uit werkbijeenkomsten en congresses leidt tot aanscherpingen die het concreet maken.

"Maar door dit alles heen blijft de wet het anker," benadrukt Nikki. "Daar begon het proces en daar eindigt het. Soms komt uit de literatuur een inzicht naar voren dat waardevol is maar net te specifiek om als algemene deugdelijkheidseis te formuleren. Of het werkveld noemt een praktijk die breed wordt gedeeld maar zich niet laat vertalen naar een juridisch toetsbare norm. Die keuzes vragen discipline: niet alles wat wenselijk of effectief is hoort in een handhavend kader."

Dat betekent niet dat we die inzichten negeren. "We proberen zo goed mogelijk de kennis te delen in de organisatie," zegt Merlijn. "De toevoeging van wetenschappelijke inzichten en ervaringen uit de onderwijspraktijk helpt hopelijk ook om de onderwijskwaliteit te bevorderen, niet alleen te beoordelen. We nemen

Niet alles wat wenselijk of effectief is hoort in een handhavend kader.

niet alle inzichten zomaar op als harde eisen waarop scholen worden beoordeeld. De wet is en blijft de basis. Die terughoudendheid voorkomt regeldruk en houdt het kader compact genoeg om scholen, opleidingen en besturen houvast te bieden."

Door die drie pijlers te combineren ontstaat een onderzoekskader dat juridisch is verankerd, wetenschappelijk is verantwoord en aansluit bij de onderwijspraktijk. Maar hoe voelt dat in de toezichtpraktijk zelf?

De opbrengsten uit de werkbijeenkomsten en het literatuuronderzoek vormen een belangrijke aanvulling voor het nieuwe kader. Daarmee is het werk echter nog niet afgerond. De komende periode gaat het kader een volgende fase in, waarin verdere uitwerking, afstemming en besluitvorming centraal staan. In het volgende artikel van deze reeks blikken we vooruit op deze vervolgstappen en op de weg die het kader nog aflegt voordat het in de praktijk zijn plek krijgt.

‘Echte wijsheid zit altijd tussen mensen’

In gesprek met Leendert van Wezel

voorzitter college van bestuur van Scholengroep Driestar - Wartburg

Door Paul Stolwijk, bestuurssecretaris Gooise Scholen Federatie (pstolwijk@gsf.nl)

“De keuze van de inspectie om het nieuwe onderzoekskader te funderen op de pijlers van wet, werkveld en wetenschap vind ik een verstandige koers. Het focussen op heldere indicatoren op basis van recente wetenschappelijke inzichten sluit aan bij wat wij ook in onze scholen stimuleren: weet wat je doet en onderzoek de zaken grondig voor je iets verandert. Maar de werkelijke winst van deze herijking zit voor ons in de nadruk op de stimulerende dialoog. Een oordeel is waardevol, maar echte wijsheid zit altijd tussen mensen en nooit in één persoon alleen. Juist in het gesprek rondom dat oordeel komt die wijsheid samen tot stand, wat ons als scholen helpt om echt verder te komen.

Binnen onze eigen scholengroep proberen we evidence-informed te werken, bijvoorbeeld met de datateam-methode, maar we waken nadrukkelijk voor onderwijshypes. Onze lessen zijn vrij traditioneel ingericht, met een klassieke onderwijsopvatting waarin de docent een centrale rol heeft en er veel nadruk ligt op directe instructie en zelfwerkzaamheid. Omdat onze onderwijsresultaten stabiel en boven het gemiddelde liggen, kunnen we richting de inspectie ook een gezonde, kritische gesprekspartner zijn. Als de inspectie een concept zoals verregaande differentiatie presenteert als de heilige graal, houden we hen graag een spiegel voor. Wetenschap onderbouwt weliswaar dat differentiatie een factor is, maar dit mag nooit ten koste gaan van de basis van een heldere, gestructureerde les. Inzichten uit het werkveld en de wetenschap moeten immers wel aansluiten bij wat in onze dagelijkse praktijk aantoonbaar werkt.

Dit uniform meten schuurt wat mij betreft op geen enkele manier met onze specifieke reformatorische identiteit. Artikel 23 geeft iedere school in Nederland de ruimte om vanuit de eigen visie doelen te behalen. Of het nu gaat om reformatorisch, montessori- of agora-onderwijs; het voldoen aan de overheidsstandaarden hoort er gewoon bij. Dat zien we bijvoorbeeld ook bij het thema burgerschap, waar we volledig invulling geven aan de wettelijke eisen vanuit een opdracht om leerlingen te vormen tot positieve burgers in de maatschappij. Als je met het hele schoolteam vanuit één heldere visie werkt, levert dat simpelweg de beste resultaten op. De vrijheid om die visie zelf in te kleuren binnen een uniform landelijk kader is de ware rijkdom van ons onderwijsbestel, waarin scholen in al hun veelkleurigheid van elkaar kunnen blijven leren.” ■